

Kapitola 8

Rusko v české zahraniční politice

Petra Kuchyňková

RUSKO V ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Východiska

Českou zahraniční politiku vůči Rusku mělo v roce 2013 potenciál ovlivnit hned několik událostí týkajících se vnitřního vývoje v české politice, z nichž některé byly očekávané (výměna na postu hlavy státu po prvních přímých prezidentských volbách) a jiné nikoliv (pád vlády Petra Nečase, jmenování úřednické vlády Jiřího Rusnoka, konání předčasných parlamentních voleb). Výsledek prezidentských voleb přinesl navzdory personální obměně spíše kontinuitu dosavadního působení tohoto aktéra české zahraniční politiky (tedy prezidenta) v agendě a do značné míry i v rétorice ve vztahu k Rusku. Pád Nečasovy vlády a změny na postech jednotlivých ministrů, včetně ministerstva zahraničních věcí, s nástupem vlády úřednické, na jejímž složení se významně podílel nový prezident Zeman, naopak ukazovaly na možné posuny, nejen v této politice, byť nakonec v řadě agend nedošlo k dramatickým změnám vzhledem k dočasnosti působení nové vlády i absenci jejího politického mandátu.

Jako další katalyzátor působily samotné události ve východní Evropě reprezentované politikou Ruska v rámci postsovětského prostoru. Zde pochopitelně spolupůsobil také faktor členství ČR v EU a tím pádem i události v rámci východní dimenze unijní sousedské politiky, které se týkaly především podzimu a konce roku 2013 (postupná gradace událostí na Ukrajině). I v kontextu těchto změn, které se odehrály v širším geopolitickém prostředí, tak zároveň působí analýza událostí roku 2013 ve vztahu k tomuto vektoru české zahraniční politiky do určité míry neukončeným dojemem. Jen těžko se lze ubránit jejímu vnímání jako jakési přehry poměrně dramatických událostí prvních měsíců roku 2014, které částečně ovlivnily také další vývoj unijní a též české politiky vůči Rusku.

Dění ve východní Evropě a události související s východní dimenzí vnější politiky EU (blížící se summit Východního partnerství ve Vilniusu, na kterém se očekával podpis Asociační dohody a dohody týkající se zóny volného obchodu s Ukraji-

nou) ostatně částečně ovlivňovaly českou politiku vůči tomuto regionu již v druhé polovině roku 2013. Východní Evropa byla dlouhodobě vnímána jako prostor geopolitických zájmů Ruské federace a vnímány byly (prostřednictvím mediálních informací o postupu ruské strany) také ekonomické tlaky vyvíjené z ruské strany vůči Ukrajině¹ i některým jiným zemím připravujícím parafování příslušných dohod s EU (Moldavsko). Ještě před vilniuským summitem někteří analytici předpovídali stupňující se snahu RF blokovat jejich podpis či následnou ratifikaci a využívat potenciálně i takových nástrojů, jako je podpora proruských sil na územích typu Podněsterské republiky, moldavské Gagauzie, Krymu či východní Ukrajiny.² Přes očekávání oficiálně vyjadřovaná ve vztahu k summitu Východního partnerství se ostatně i v českých diplomatických kruzích³ vyskytovala upozornění na to, že existují důvody, pro které by Janukovyčova vláda mohla před podpisem příslušných dohod couvnout, a to i z důvodu ruského tlaku a angažmá. Po propuknutí protestů na kyjevském Majdanu již signály z Krymu volající po ochraně před „západní invazí“⁴ poměrně jasně naznačovaly, že nezůstane jen u tohoto angažmá a celá situace se může vyvinout mnohem závažnějším směrem.

V souvislosti s vývojem vnější politiky Putinova Ruska v roce 2013 stojí za zmínku fakt, že již počátkem roku došlo ke zveřejnění novelizované *Koncepce ruské zahraniční politiky*.⁵ Odráží se v ní důraz na regionální integrační projekty v euroasijském prostoru, zejména v ekonomické oblasti, což souvisí s postupným budováním projektu Euroasijského svazu (či unie), k němuž by dle dohody podepsané prezidenty Ruska, Běloruska a Kazachstánu mělo dojít do konce roku 2015. Struktura je budována na bázi jednotného ekonomického prostoru sjednocujícího prozatím Rusko, Bělorusko a Kazachstán a formálně operujícího od ledna 2012. Po stránce institucionální i z hlediska obsahu integrace jako částečný vzor slouží EU (např. ustavení Euroasijské ekonomické komise jako regulujícího orgánu s adekvátním úřednickým aparátem a sídlem v Moskvě a dalších struktur po vzoru EU, směřování k měnové unii, včetně inspirace maastrichtskými konvergenčními kritérii, volnému pohybu zboží, služeb a kapitálu, harmonizace potřebných legislativních norem, a to i v oblastech, jako je energetická či dopravní politika apod.).⁶

Nová koncepce ruské zahraniční politiky zdůrazňuje též snahu o posilování role RF v globálních ekonomických a obchodních vztazích a diplomatickou podporu ruských ekonomických zájmů. Zkušenost z mezinárodní finanční krize podle ní potvrzuje oslabující schopnost Západu dominovat světové ekonomice, ale i politice, a nastává posun světového mocenského a rozvojového potenciálu, především do asijsko-pacifické oblasti. Vznikající Euroasijská unie by potom měla tvořit důležitou spojnicí mezi Evropou a asijsko-pacifickým regionem.

Koncepční dokumenty v oblasti zahraniční politiky je třeba chápat především jako určitý soubor obecnějších tendencí zahraničněpolitického směřování formulovaný diplomatickým jazykem. Z nové ruské zahraničněpolitické koncepce nicméně bylo možné vyčíst důležitost přičítanou integraci iniciované Ruskem v jeho blízkém okolí, vzrůstající význam přikládány asijsko-pacifickému směru a snahu, aby Rusko vzešlo z událostí souvisejících s finanční krizí a ekonomickou recesí, která zasáhla v příslušné době i jej samotné, posílené, či alespoň ne výrazně oslabené. Zá-

padní rozměr ruské zahraniční politiky je také akcentován, a to především v evropské dimenzi.

Mělo jít i o určitý vzkaz navenek i dovnitř, že Putinovo Rusko chce být v případných změnách geoekonomické mapy světa jedním z aktivních účastníků a přispěvatelů, nikoli objektem. V tomto kontextu se přitom do značné míry odehrávaly i některé kroky ruské zahraniční politiky zejména ve vztahu k někdejšímu postsovětskému prostoru již v roce 2013, před vypuknutím událostí na Ukrajině. V případě střední Evropy bylo pak možné v této době pozorovat též snahy Ruska o sblížení se státy, které o to z různých (vnitropolitických, ekonomických) důvodů aktivně stály (viz Maďarsko a pozice premiéra Orbána).

Politická sféra: otázka polarizace

V průběhu roku 2013 byly i na české straně viditelné snahy o vylepšování vztahů s Ruskem, nejen v ekonomické rovině (tady je to součást dlouhodobějšího trendu projevující se důrazem na posilování českého exportu do této země, který byl patrný i v dobách, kdy politická dimenze vztahů vykazovala některé problémy, např. v dobách kauzy plánovaného budování americké protiraketové obrany ve střední Evropě v letech 2007–2008), ale také v politické rovině. To bylo možné pozorovat i v průběhu návštěvy tehdejšího premiéra Nečase v Rusku, která se uskutečnila na konci května 2013. Bývalý premiér Nečas ostatně již na podzim 2012 svým projevem proneseným na Mezinárodním strojírenském veletrhu v Brně⁷ vyjádřil nesouhlas s kritickými komentáři zaznívajícíchmi mj. na adresu vnitřního vývoje politického režimu v Rusku po opětovném nástupu Vladimira Putina do prezidentské funkce, např. v souvislosti s kauzou skupiny Pussy Riot z úst někdejšího ministra zahraničních věcí Karla Schwarzenberga.

Nesouhlas předsedy vlády s určitými kritickými až ofenzivními prvky obsaženými ve vyjádřeních ministra Schwarzenberga, naznačoval nejen skutečnost, že téma tzv. ekonomické diplomacie vs. lidskoprávní tematika v rámci politiky ve vztahu k Rusku je v té době předmětem určité polarizace. Spíše než o skutečný spor institucí (MZV vs. Úřad vlády ČR či MZV vs. MPO) ale šlo o výsledek politických sporů v rámci tehdejší vládnoucí koalice, ačkoli polarizace tématu ve vztahu MZV a MPO sekundárně odrážela i určité institucionální spory týkající se odpovědnosti za ekonomickou agendu v rámci české diplomacie jako takové (viz dále). Vyjádření premiéra Nečase z podzimu 2012 nicméně naznačovala již tehdy větší důraz na obecně méně konfrontační politiku vůči Rusku a více proaktivní postup v oblasti ekonomické dimenze zahraniční politiky ve vztahu k RF, který je nutné vnímat také v kontextu vývoje ekonomické situace ČR.

Tato tendence posílila poté, co došlo v létě 2013 k pádu Nečasovy vlády a dočasnému nástupu úřednického kabinetu J. Rusnoka, v němž mj. K. Schwarzenberga na ministerském postu vystřídal Jan Kohout. Je ovšem nutno zdůraznit, že tato přechodná vláda neměla čas ani potřebný mandát pro vypracování nových strategií, její role byla (i vzhledem k absenci mandátu od Poslanecké sněmovny) udržovací, do doby konání říjnových předčasných parlamentních voleb. Politika MZV byla v této době i ze strany samotného ministerstva charakterizovaná jako neutrální, zdůrazňována byla snaha po-

krývat rovnoměrně různé druhy zahraničněpolitických zájmů ČR, vyhýbat se přílišnému akcentu pouze na některé z nich, působit standardně a nevyvolávat přílišnou pozornost vyjádřeními či kroky, jež by mohly být vnímány kontroverzně.⁸

Ani v zahraniční politice vůči Rusku proto nebylo možné očekávat vytvoření nějaké silné, určující strategie v tomto období, na jejímž základě bychom mohli usuzovat na významné změny tendencí v zahraniční politice. V rétorické rovině bylo možné ze strany MZV vnímat změnu v důrazu na problematiku lidských práv, a to především proto, že tato agenda byla tak výrazně charakteristická pro Kohoutova předchůdce Schwarzenberga, a to i v oblasti politiky vůči Rusku. Přesto se zde nový ministr snažil navazovat v některých ohledech i na práci svého předchůdce, jak o tom může svědčit např. setkání s Natálií Gorbaněvskou, ženou, která v roce 1968 protestovala proti okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy a byla za to po významnou část svého života pronásledována. Setkání se uskutečnilo několik měsíců před její smrtí.⁹

Určité snahy o vylepšení politických vztahů s RF, další posílení ekonomické dimenze vzájemných relací a více proaktivní politiku v tomto směru lze pozorovat také v souvislosti s přípravami návštěvy ruského ministra zahraničních věcí Sergeje Lavrova v ČR. Návštěva měla být signifikantní již z toho důvodu, že k podobné cestě ruského ministra zahraničních věcí do ČR nedošlo od roku 2001, kdy republiku v této funkci navštívil Igor Ivanov. Oficiální setkání na úrovni ministrů zahraničních věcí mezi ČR a RF potom proběhlo ještě v roce 2003, kdy Moskvu navštívil Cyril Svoboda. Od té doby ovšem k podobnému oficiálnímu bilaterálnímu setkání na této úrovni nedošlo. Stojí proto za zmínku, že po nástupu ministra Kohouta bylo plánováno toto setkání v Praze, o které v návaznosti na květnovou návštěvu českého premiéra v Rusku projevila zájem také ruská strana.¹⁰

Otázka politizace a téma zahraniční politiky ve vztahu k RF v českém politickém diskurzu

V roce 2013 lze jmenovat některá témata, jejichž kontroverzní charakter se výrazněji projevoval i ve veřejném či mediálním prostoru a mohli bychom je označit za témata do určité míry politizovaná. Náležela k nim např. pozornost věnovaná podpoře nového prezidenta Miloše Zemana jmenování Vladimíra Remka jako nového velvyslance v Rusku (viz dále). Téma Ruska v budoucí české zahraniční politice se mohlo stát také důležitým tématem kampaně předcházející první přímé volbě prezidenta, již vzhledem k tomu, že se do druhého kola volby probojovali Schwarzenberg a Zeman. Téma bylo přítomno zejména v kampani předcházející prvnímu kolu prezidentské volby, kdy se právě politizace obecnějšího tématu lidská práva vs. „ekonomická diplomacie“ odrážela také v tématu budoucího zahraničněpolitického směřování ČR ve vztahu k zemím, jako je Rusko (na jedné straně potenciálně důležitý ekonomický a obchodní partner, na druhé straně země s nedemokratickým režimem).

Karel Schwarzenberg se v posledních letech stal ve veřejném a politickém prostoru určitým nositelem takového diskurzu vůči Rusku, jenž byl v minulosti spojován s osobou někdejšího prezidenta Václava Havla, a média ho také takto portrétovala, zejména v době kampaně předcházející prezidentské volbě. Pikantní na tom samozřejmě byla skutečnost, že Schwarzenberg současně reprezentoval jednoho z hlav-

ních aktérů české zahraniční politiky, což mohlo do určité míry zkreslovat i její hodnocení v oblasti týkající se Ruska v tomto období. Do kampaně nezřídka vstupovaly kroky, které Schwarzenberg učinil ve vztahu k Rusku v rámci své funkce ministra a naopak, vyjádření osobního názoru k některým kauzám (Pussy Riot, dostavba JE Temelín apod.) umocňovalo vyznění některých oficiálních kroků v zahraniční politice. Sám K. Schwarzenberg přitom v kampani často zdůrazňoval, že konzistentní podpora lidských práv a sledování ekonomických zájmů se v zahraniční politice nikterak nevylučují.¹¹

Miloš Zeman naopak vstupoval do kampaně již i s pověstí někdejšího předsedy vlády, který se v době, kdy zastával funkci českého premiéra, zasazoval o vylepšení politických vztahů mezi ČR a Ruskem, které zejména v druhé polovině devadesátých let byly poměrně chladné. I v průběhu samotné kampaně často zdůrazňoval potřebu zaměřit českou zahraniční politiku na korektní vztahy s Ruskem jakožto důležitou velmocí v politickém i ekonomickém smyslu. Zeman často zdůrazňoval nutnost rozšířit zejména ekonomickou spolupráci ČR mimo Evropu, odkazoval přitom ale nejen na Rusko, častěji hovořil i o důležitosti spolupráce se všemi zeměmi tzv. skupiny BRICS i s některými dalšími státy (Indonésie, Vietnam, Mexiko apod.). Budoucí prezident také v předvolební kampani v souvislosti s otázkami týkajícími se dostavby JE Temelín odmítal vyřazování Ruska z geopolitických důvodů.¹² Přesto ale nakonec toto téma nehrálo rozhodující roli v prezidentské kampani, k politizaci došlo (především v průběhu krátké kampaně předcházející druhému kolu prezidentské volby) u jiných témat odkazujících na citlivé kapitoly české historie 20. století (česko-německé vztahy, sudetoněmecká otázka).

Samotný výsledek prezidentské volby přivítala i ruská strana, prezident Putin zaslal Zemanovi blahopřejný telegram, ve kterém vyjádřil naději na upevnění přátelských vztahů a další rozvoj konstruktivní spolupráce.¹³ Některá média či političtí komentátoři v souvislosti se Zemanovým vítězstvím ale upozorňovali na možná rizika, což souviselo i s poměrně konfrontačním stylem vedení kampaně před druhým kolem prezidentské volby, vypjatou atmosférou na české politické a mediální scéně a potažmo i ve společnosti, která byla ostatně charakteristická pro celý poměrně neklidný rok 2013. Hovořilo se o „lukoilizaci“ české politiky, tedy hrozbě implementace zájmů silných ruských společností, především v oblasti energetiky, do české politiky prostřednictvím některých osob Zemanovi blízkých (Miroslav Šlouf, místopředseda SPOZ Martin Nejedlý spjatý s firmou Lukoil, podnikatel Zdeněk Zbytek aj.).¹⁴ Nového prezidenta však v českém i zahraničním tisku provázela i pověst politika, který by se mohl snažit zároveň vylepšit též pozici ČR ve vztahu k EU a v paměti byl i Zemanův postoj k politice Bushových USA v souvislosti s bojem proti terorismu (zejména Afghánistán).

Téma české zahraniční politiky ve vztahu k Rusku se objevovalo i ve vyjádřeních dalších kandidátů na prezidentskou funkci, ale vzhledem k tomu, že kampaň za účasti všech kandidátů probíhala převážně ještě v posledních měsících roku 2012, není pro tuto analýzu natolik podstatná, byť přispívá k ilustraci českého politického diskurzu ve vztahu k Rusku. Pád Nečasovy vlády a skutečnost, že úřednická vláda J. Rusnoka nezískala v srpnovém hlasování důvěru PSP ČR, přiblížily konání předčasných parla-

mentních voleb, k nimž došlo v říjnu 2013. Témata Ruska a česko-ruských vztahů se v rámci kampaně objevovala částečně v kontextu podzimního dění ve východní Evropě, ale můžeme zde spatřovat i určitou politizaci těchto témat v souvislosti s vnitropolitickým vývojem v ČR (výsledek prezidentských voleb, role prezidenta Zemana při sestavování Rusnokovy vlády, kandidatura SPOZ, která se v kampani prezentovala jako „Zemanova strana“ atd.).

Z politických stran, jež se dostaly do Poslanecké sněmovny a následně utvořily vládní koalici, žádná ve svých volebních programech explicitně nehovořila o vztazích s Ruskem a politice vůči Rusku, včetně „nováčka“ v podobě hnutí ANO. Implicitně se k němu vyjadřoval volební program ČSSD, v němž se hovoří o expanzi českých firem vedle unijních trhů také do zemí, v nichž by měly naději na vysoké zisky a vysokou přidanou hodnotu. Explicitně jsou mezi nimi zmíněny země BRICS, tedy i Rusko.¹⁵

Přímo toto téma nezmiňoval ani program opoziční KSČM, nicméně v části nazvané „Ano světu, ne zbráním“ zaznívají v příslušném programu požadavky typu zrušení NATO (či alespoň vystoupení ČR z jeho vojenských struktur) a prosazování kolektivní celoevropské organizace bezpečnosti, tedy cíle shodující se do značné míry jak s cíli dlouhodobých zahraničně- a bezpečnostněpolitických koncepcí Ruska, tak i s některými požadavky radikálnějších proudů na ruské politické scéně.¹⁶ Naopak zcela konkrétně o potřebě spolupráce s Ruskem hovořil program strany SPOZ (Program 300: Potřeba změny), a to v bezpečnostní oblasti, při výstavbě evropského systému protiraketové obrany, což by se dle SPOZ mělo stát součástí přirozeného rámce pro orientaci ČR v bezpečnostní oblasti. Zde je ovšem třeba podotknout, že program SPOZ na rozdíl od programu KSČM hovořil současně i o podpoře členství ČR v NATO. V ekonomické oblasti podobně jako v případě ČSSD program SPOZ žádal aktivně proniknout na trhy zemí BRICS, včetně Ruska, a to i přímo za pomoci zahraniční politiky státu.¹⁷

Z pravicových stran, které se dostaly do Poslanecké sněmovny, ale po volbách skončily v opozici, se tématu Ruska krátce, ale explicitně věnoval v části týkající se zahraniční a obranné politiky volební program TOP 09. Program zdůrazňoval na jedné straně to, že Rusko je pro ČR významným ekonomickým partnerem, kterému musí být věnována pozornost v diplomatické i v obchodně ekonomické oblasti. Na druhé straně upozorňoval na autoritativní rysy tamního politického režimu a s tím související nejasné právní prostředí. Česká diplomacie proto musí této skutečnosti věnovat pozornost a neměla by zůstat slepá ani vůči snahám ruských občanů o posílení demokracie v zemi, což lze interpretovat i jako výzvu k podpoře disidentských snah v Rusku apod.¹⁸ Program tedy do značné míry korespondoval s tím, jak se k příslušnému tématu v prezidentské kampani stavěl K. Schwarzenberg. Ve volební kampani TOP 09 se potom v souvislosti s vnitropolitickým vývojem v ČR po volbě nového prezidenta objevovala témata jako kritika „putinizace“ české politiky, tedy diskurz využívající kritiku reality vývoje politického systému v samotném Rusku současně jako metaforu pro boj na české stranicko-politické scéně.¹⁹

ODS ve svém volebním programu zmiňovala Rusko v souvislosti s obrannou politikou (poukaz na růst vlivu i vojenské síly států BRIC).²⁰ Pro ODS byl v posledních letech typický většinově pragmatičtější postoj k Rusku jako důležitému partnerovi

v ekonomické sféře, nezbytnému především pro další rozvoj českých podnikatelských aktivit,²¹ postoj, který ještě podtrhl diskurz předsedy ODS a premiéra Nečase v krátkém období po již zmíněném projevu na brněnském veletrhu na podzim 2012 do pádu vlády v létě 2013. Poté ODS přestává hrát přímou roli v utváření zahraniční politiky ČR a oslabuje se také diskurz této strany ve vztahu k příslušnému tématu, ve prospěch důležitějších témat (především řešení vnitrostranické situace).

Také tento rozbor týkající se kampaní předcházejících přímé prezidentské volbě a předčasným parlamentním volbám ilustruje, jak se vyvíjel diskurz týkající se Ruska a politiky vůči Rusku i případná politizace těchto témat. V souvislosti s jeho vývojem nelze opomenout ani bývalého prezidenta Václava Klause a jeho nezanedbatelný vliv v této oblasti. Navzdory odchodu z postu prezidenta zůstal Klaus prostřednictvím svého institutu aktivní součástí politického života a vyjadřoval se také k otázkám týkajícím se vývoje ve východní Evropě. Projevila se zde přitom právě proměna kapacity spojená s rozdílným výkonem funkcí u obou osobností, které do značné míry své postoje k současnému Rusku sdílejí. Zatímco u prezidenta Zemana veřejná vystoupení a rétoriku nyní částečně modifikuje prezidentský úřad, snaha nevystupovat navenek v rozporu s politikou vlády a udržovat kontinuitu české zahraniční politiky, veřejné vystupování a prezentace názorů bývalého prezidenta Klause odrážejí daleko více skutečnost, že Klaus již vystupuje jakožto soukromá osoba, nikoli jako oficiální reprezentant státu. Projevovalo se to také v agendě související s východní Evropou, a to v první polovině roku 2014 ještě více nežli v průběhu roku 2013.

RUSKÁ DIMENZE ČESKÉ ZAHRAIČNÍ POLITIKY: AGENDA A UDÁLOSTI

V roce 2013 uběhlo 20 let od oficiálního navázání diplomatických styků mezi nově vzniklou Českou republikou a Ruskou federací. České MZV při té příležitosti vydalo již 1. 1. 2013 tiskovou zprávu, v níž konstatovalo vysokou úroveň, jíž v předcházejících 20 letech vztahy obou zemí dosáhly. Česká republika dle prohlášení MZV vnímá Rusko jako důležitého partnera, s nímž chce rozšiřovat a prohlubovat spolupráci založenou na vzájemném respektu. Díkce diplomatického prohlášení se přirozeně jen velmi zlehka dotýká skutečnosti, že v minulosti mezi oběma zeměmi existovala i kontroverzní témata, důraz je ale položen na to, že i o těchto tématech dokázaly obě strany otevřeně diskutovat. Zaujme jeho velmi pozitivní vyznění do budoucna, v jehož rámci prohlášení zdůrazňuje, že ve vzájemných vztazích existuje řada velkých a dosud nevyužitých příležitostí, na jejichž rozvoj by se česká diplomacie chtěla v budoucnosti zaměřit. Vyjadřuje přitom naději, že hlavní charakteristikou česko-ruských vztahů do budoucna zůstane otevřený a přátelský dialog.²²

I některé události roku 2013 ve vzájemných diplomatických vztazích se nesly v tomto duchu. K nejdůležitějším náležela již zmiňovaná návštěva premiéra Nečase v Rusku. Nečasova návštěva v Moskvě byla z hlediska vzájemných vztahů považována za úspěšnou, pozitivně ji vnímala a komentovala i ruská média. Signifikantní byla tato návštěva především svým rozsahem, premiér kromě Moskvy navštívil také

Petrohrad, Jekatěrinburg a předolympijskou Soči. Návštěvu doprovázela dvě letadla s českými podnikateli (podnikatelskou misi vyslal český Svaz průmyslu a dopravy) a v jejím průběhu byla uzavřena řada dohod. Šlo např. o dohodu v oblasti energetiky, jejímž cílem bylo alespoň dočasně předejít krizovým situacím ohledně dodávek ropy ropovodem Družba, jako tomu bylo např. v roce 2012.²³ Týden po premiérově cestě navštívil Rusko také tehdejší ministr průmyslu a obchodu Martin Kuba, který následně mohl dokončit jednání o technických parametrech řešení ropného problému.

Ještě předtím, v březnu 2013, navštívila ČR předsedkyně horní komory ruského parlamentu Rady federace Valentina Matvijenková a jednala s předsedou Senátu Milanem Štěchem. Předmětem jednání bylo opět i téma energetiky, především výběrové řízení na dostavbu JE Temelín, a také otázka víz. Matvijenková v souvislosti s nabídkou rusko-českého konsorcia MIR.1200 tradičně zdůrazňovala nové možnosti rusko-české spolupráce v jaderné energetice a apelovala na férový průběh soutěže, o čemž ji ubezpečoval i předseda českého Senátu. V případě víz potom akcentovala významný podíl Rusů na turismu v ČR (je přitom příznačná disproporce mezi počtem návštěvníků z Ruska, kteří ročně přijedou do ČR, na jedné straně a naopak českých turistů přijíždějících do Ruska na straně druhé) a apelovala na českou podporu ruské pozice dlouhodobě žádající zrušení vízového styku mezi EU a RF. V této otázce nacházela podporu i u předsedy českého Senátu.²⁴

Zde je třeba podotknout, že ČR v oblasti podmínek pro vydávání víz náleží v rámci EU spíše mezi flexibilnější státy. V Rusku existují outsourcovaná pracoviště, která zajišťují vydávání českých víz. To umožňuje předcházet známým frontám stojícím před ambasádami, což neplatí pro řadu členských států EU. K obrazu ČR jakožto „troublemakera“ v oblasti vízové politiky často přispívá i tlak cestovních kanceláří či podnikatelských kruhů, jež mají zájem na tom, aby v této oblasti došlo k dalším zjednodušením, navzdory skutečnosti, že občanům Ruska jsou každoročně udělovány českou stranou statisíce schengenských víz.²⁵ Podmínky pro udělování víz jsou navíc i do určité míry reciproční otázkou.²⁶ Budoucnost této problematiky je v současnosti otevřená poté, co došlo v prvním čtvrtletí roku 2014 k pozastavení jednání o nové bilaterální dohodě mezi EU a RF, což komplikuje i další jednání o usnadnění vízového styku mezi EU a Ruskem.

Důležitým tématem česko-ruských diplomatických vztahů se stala již zmiňovaná otázka obsazení postu českého velvyslance v Rusku. Nový prezident Zeman svoji podporu Vladimíru Remkovi deklaroval ještě předtím, než se ujal funkce, a tato skutečnost nebyla překvapením, vzhledem k tomu, že již v době, kdy Zeman zastával funkci českého premiéra, V. Remek působil ve funkci obchodního rady českého velvyslanectví v Moskvě. V souvislosti s jeho osobou média na jedné straně zmiňovala možná pozitiva spojená s jeho působením na funkci velvyslance vzhledem k tomu, jak je bývalý československý kosmonaut v Rusku stále přijímán. Na druhé straně ale připomínala také jeho vystupování ve funkci europoslance ve vztahu k agendě unijní i české zahraniční politiky, kdy se tyto postoje nezdávka rozcházejí nejen s politikou realizovanou ve vztahu k východní Evropě ze strany MZV, ale také tehdejší vládou jako celkem (např. kritický postoj k unijnímu programu Východního partnerství, kri-

tika předsudků ve vztahu k Rusku v oblasti energetické bezpečnosti či přílišného zdůrazňování porušování lidských práv v Rusku).²⁷

Tehdejší ministr Schwarzenberg se netajil názorem, že na příslušném postu by rád viděl jiného kandidáta. Značně rezervovaný postoj k Zemanově nominaci velvyslanců Schwarzenberg ovšem komentoval především jako kompetenční spor (nový prezident si pro sebe dle této kritiky *de facto* vyhrazoval právo jmenovat velvyslance, namísto vlády, která tak činí na návrh MZV, podpis prezidenta je totiž nutnou podmínkou pro vycestování diplomata jakožto jmenovaného velvyslance do příslušné země).²⁸ Nešlo přitom pouze o obsazení postu českého velvyslance v Rusku. Prezident Zeman krátce po své inauguraci dal během schůzky s tehdejším ministrem Schwarzenbergem najevo, že chce mít vliv také na obsazení dalších velvyslaneckých postů, mediálně „ostře“ sledovanou kauzou se tedy stala i otázka Zemanovy podpory pro jmenování manželky někdejšího českého prezidenta Klause na post velvyslankyně na Slovensku. Schwarzenberg tuto možnost odmítal jako politickou nominaci, nový prezident jí naopak podmiňoval vlastní akceptaci jmen prosazovaných vládou na další velvyslanecké posty a skutečně z jeho strany došlo k odmítnutí několika navrhovaných osob, většinou diplomatů, s jejichž nominací již předtím vyjadřoval nesouhlas i jeho předchůdce Klaus („ve hře“ tak byly i některé další velvyslanecké posty, např. v Rakousku).²⁹

Jmenování nových velvyslanců potom usnadnil pád Nečasovy vlády a nástup úřednické vlády. Ministr Kohout od počátku dával najevo větší pragmatismus v politice vůči zemím, jako jsou Rusko či Čína (v porovnání se svým předchůdcem), i skutečnost, že jako ministr bez politického mandátu nebude s představou prezidenta o obsazení velvyslaneckých postů výrazněji polemizovat.³⁰ K podpisu pověřovací listiny V. Remka nakonec došlo po předčasných volbách, v listopadu 2013. Ruská strana jeho nominaci schválila v říjnu 2013.³¹

V samotné agendě česko-ruských vztahů se v roce 2013 převážně nevyskytovala významně sporná témata, i když některé kontroverzní otázky zde přítomné byly, např. se znovu po delší době objevilo téma vypořádání ruského dluhu vůči ČR. Dále je třeba zmínit případ, který si vyžádal z české strany zásah na diplomatické úrovni, když ruské policejní složky zasáhly vůči demonstrantům, kteří si na Rudém náměstí připomínali výročí srpnové okupace z roku 1968 a byli za tento projev nesouhlasu s tehdejšími událostmi zatčeni. Česká strana neponechala tento incident bez povšimnutí, ruský velvyslanec byl předvolán na MZV. Česká republika žádala o vysvětlení a také prostřednictvím tiskového prohlášení MZV vyjadřovala naději, že vůči příslušným osobám nebudou uplatňována další administrativní opatření.³²

V druhé polovině roku 2013 a zejména v jeho posledním čtvrtletí se již do české zahraniční politiky vůči regionu východní Evropy (včetně Ruska) promítají i probíhající události související zejména s Ukrajinou. Bezprostřední obavy ohledně postupu Ruska nebyly v té době akcentovány, bylo by ale přehnané považovat to přímo za znak pasivity zahraniční politiky v této oblasti či ignorace určitých podnětů a skutečností. Dlužno říci, že tehdejší unijní i alianční politika se ve vztahu k východní Evropě mainstreamově vyznačovala poměrně nízkou mírou předvídativosti s ohledem na vývoj situace na Ukrajině i ruského postupu, EU se v té době soustředila především na praktické aspekty týkající se asociační dohody a podobný postup sledovala také ČR. Po

summitu ve Vilniusu pak následovalo hledání důvodů, proč nastala zmíněná situace, snaha vsříebat ji a zorientovat se vzhledem k budoucímu vývoji.³³ Podobný postup je ale možné pozorovat i na úrovni unijní politiky. Zahraniční politika ČR, kterou je v této oblasti nutné vnímat jako nikoli proaktivní, ale spíše reaktivní, byla tedy určována také širším kontextem zahraniční politiky EU.

Ještě jedna událost si zaslouží být zmíněna v souvislosti s děním v Rusku v závěru roku 2013, a to blížící se olympijské hry v Soči, které s sebou nesly také významná bezpečnostní rizika. V samém závěru prosince 2013 došlo v ruském Volgogradu ke dvěma teroristickým útokům, které si vyžádaly oběti na životech. MZV ČR při té příležitosti vydalo prohlášení jednoznačně odsuzující útoky a kondolenci představitelům RF zaslali také další čeští ústavní činitelé.³⁴

Hospodářské a obchodní vztahy

Rok 2013 pro rozvoj ruské ekonomiky nezačal příliš slibně. V 1. čtvrtletí došlo ke zpomalení meziročního růstu HDP, který oproti stejnému období roku 2012 rostl jen o 1,1 %, což vedlo ruskou vládu ke snížení prognózy růstu HDP z původně předpokládaných 3,6 % na 2,4 %. Objevovaly se obavy, že by již rok 2013 mohl přinést vlivem některých vnitřních problémů (stagnace průmyslové výroby v RF, která byla patrná již v roce 2012, ale také pokles zájmu po „konvenčním“ ruském zemním plynu a některé kroky ruské vlády vedené snahou naplnit velkorosý sociální program příslibený voličům, roli ale sehrálo i tehdejší posilování ruského rublu) určité zpomalení ruské ekonomiky.

Tyto skutečnosti se ale ještě významněji nepromítly do údajů o vzájemných obchodních vztazích. Po rekordních údajích z roku 2012, které se týkaly růstu českého exportu do RF, došlo v roce 2013 jen k velmi mírnému poklesu cca o 1 desetinu procenta oproti roku 2012. Celkem český vývoz do RF dosáhl 116,215 mld. Kč. I nadále se ale obchodní bilance ve vztahu k RF z pochopitelných důvodů (vysoký podíl dovozu palivoenergetických surovin, tedy ropy a zemního plynu z RF) vyznačuje vysokým pasivním saldem (ve výši cca 39,2 mld. Kč). Celkově dovoz z RF do ČR dosáhl v roce 2013 výše 155,367 mld. Kč, což je nepatrný nárůst oproti roku 2012. Celkový obrát v zahraničním obchodu mezi RF a ČR se oproti roku 2012 mírně snížil (o cca 2 desetiny procenta) a dosáhl výše 271,582 mld. Kč.³⁵ Nadále přitom platí, že největší podíl českého vývozu do RF tvoří stroje a přepravní zařízení (více než 70 %).³⁶ Pro následující rok 2014 je naopak očekáván pokles, pokud jde o celkový obrát vzájemného obchodu související především se zpomalením celé ruské ekonomiky, a to i v souvislosti s aktuálními politickými faktory.

Dalším důležitým tématem hospodářských vztahů ČR a RF je otázka českých příležitostí na ruském trhu. Ruský trh náleží z hlediska českých firem mezi trhy perspektivní, což souvisí i s tím, jaký druh produktů a technologií poptává (s ohledem na to, co může česká strana nabídnout). Z hlediska technologií a investic jde zejména o oblasti strojírenství, dopravní infrastrukturu, energetiku (včetně energetiky jaderné), zájem byl v poslední době na ruském trhu také např. o technologie pro zpracování a čištění vody, odpadů využívaných na komunální úrovni apod.). U příležitosti návštěvy premiéra Nečase se v květnu 2013 v Rusku uskutečnila také česko-ruská konference

o obchodní spolupráci, na které zástupci českých podniků podepsali několik dohod o společných projektech zejména v oblasti strojírenství a energetiky (např. využívání CNG) v hodnotě několika miliard Kč.

Tradiční zájem je v Rusku o dopravní prostředky (příkladem může být kontrakt na dodávku souprav pro petrohradské metro, na kterých se podílí plzeňská Škoda Transportation, vývoz nejen osobních, ale i nákladních automobilů apod.), produkty českého potravinářského průmyslu či o využití českých technologií pro modernizaci ruských průmyslových závodů. Příkladem může být dlouhodobé zapojení skupiny Alta, která se v roce 2013 pustila v Rusku do modernizace Ašinského metalurgického závodu či výstavby cihelny. Další kontrakty měla v Rusku realizovat společnost ČKD Group.³⁷

V úvahu je ale třeba vzít i některé problémy či možné výzvy, které souvisejí s etablováním zahraničních firem na tomto trhu a jeho specifiky (pronikání na ruský trh není snadné a bývá spojeno např. se značnou byrokratickou zátěží i některými riziky). Výjimkou nejsou ani problémy plánovaných či již uskutečňovaných českých investic v ruském prostředí. Jako příklad může být uveden rozsáhlý projekt stavby železnice na Urale, na jejíž realizaci se měla podílet řada českých firem v čele s OHL ŽS (např. Třinecké železárny, Vítkovice apod.). Oproti původnímu plánu ovšem realizace projektu, do kterého měly vložit finanční prostředky i pojišťovací společnost EGAP a Česká exportní banka (ČEB), nabrala značné zpoždění.

Rusko mimochodem patří k zemím, kde se v rámci podpory českých investic často využívá právě půjček a záruk agentury EGAP a ČEB poskytovaných např. místním podnikům na nákup českých technologií. Řada kontraktů v RF je kryta tímto způsobem a informace o problémech s těmito úvěry se objevily v roce 2013 i v českých médiích. Příkladem mohou být půjčky ČEB některým ruským společnostem na nákup českých technologií, typicky ve sklářském průmyslu. V nedávné minulosti se tak stalo např. v souvislosti s vývozem sklářské technologie společnosti Sklostroj Turnov do Ruska, kdy se ruští partneři zavázali postavit novou sklárnu vybavenou mj. právě českými technologiemi, na jejichž nákup jim poskytla půjčku ČEB. Ruská sklárna ovšem půjčku nesplácela a akcie, jimiž se ruští partneři zaručili, se ukázaly jako téměř bezcenné. Hrozilo proto, že pojišťovna EGAP bude v této souvislosti muset vyplatit ČEB a některým ruským bankám pojistné plnění ve výši až 6 mld. Kč. Pohledávku se nakonec za 70 % její hodnoty podařilo prodat UniCredit Bank a zmírnit tak podstatným způsobem hrozící ztrátu.³⁸ Podobně se ČEB koncem roku 2013 pokoušela prodat i další balík pohledávek týkajících se podpory exportu ve sklářském průmyslu.³⁹

Perspektiva dalšího posílení ekonomických vztahů s RF, zejména vztahů obchodních byla spojována se vstupem RF do WTO, především v souvislosti s očekávaným snížením celního zatížení dovozu do RF. Ochranná opatření ruského trhu bývají pro dovozce problémem, příkladem mohou být poplatky za recyklaci dovážených automobilů či antidumpingová opatření uvalená ruskou stranou na ochranu především svých výrobců nákladních automobilů, jejichž účinky pocítili i západní výrobci (Mercedes, Volkswagen). V případě ČR bylo Rusko dle údajů z roku 2013 na třetím místě mezi státy, do nichž směřovalo nejvíce exportu z českého automobilového průmyslu.⁴⁰ V tomto případě bylo možné využít zásahu ze strany WTO, ne vždy však jde o použi-

telný prostředek (např. v případě ruských požadavků na záruky celního dluhu jdoucí i nad rámec mezinárodních konvencí o nákladní automobilové dopravě se téma řešilo v průběhu roku 2013 jak na bilaterální úrovni, tak na úrovni EU, přičemž zvýšení celních záruk se podařilo ve výsledku oddálit pouze o rok).

Česká republika v průběhu roku 2013 pochopitelně sledovala také vývoj v rámci jednotného ekonomického prostoru Ruska, Běloruska a Kazachstánu. Jednání o dalším prohloubení ekonomické integrace probíhala jak na úrovni technické, tak na úrovni politické, přičemž již na podzim 2013 bylo zřejmé, že se celní unie rozroste o dalšího člena, Arménii, která tak z ekonomických i bezpečnostních důvodů dala přednost začlenění do vznikající Eurasijské unie před přípravou asociační dohody s EU. Opět se to neobešlo bez určitého tlaku z ruské strany.⁴¹

Tradičně významným tématem česko-ruských vztahů v politicko-ekonomické oblasti je energetika. V lednu 2013 byl slavnostně spuštěn provoz plynovodu Gazela, který umožňuje ČR dovážet ruský plyn transportovaný plynovodem Nord Stream, prostřednictvím německé přípojky OPAL. Plynovod měří 166 km a je schopen denně přepravovat až 56 m³ plynu. Výstavba plynovodu probíhala za spolupráce ruské firmy Strojtransgaz a belgicko-rakouského konsorcia Denis Alpin, na subdodávkách se ale podílely také české firmy.⁴² Pro ČR to znamená diverzifikaci trasy pro dovoz ruského plynu, což významně snižuje riziko přerušení dodávek v případě potenciálního sporu mezi Ruskem a Ukrajinou, podobného situaci na počátku roku 2009. Podle některých zpráv by v případě Gazely dokonce do budoucna mělo jít o hlavní trasu pro dopravu plynu do ČR.⁴³ Přirozeně se tím ale neoslabuje podíl ruských dodávek plynu na celkovém dovozu této komodity. V letech 2012–2013 představovalo důležité dílčí téma také prozatímní řešení problému s dodávkami ropy ropovodem Družba (viz výše).

Další významnou otázkou v této oblasti již několik let po sobě zůstávala budoucnost tendru na dostavbu JE Temelín. V souvislosti s nástupem vlády J. Rusnoka podporované prezidentem Zemanem média spekovala o možné koincidenci obou procesů, a objevovala se proto varování před tím, aby k rozhodnutí o výsledku výběrového řízení nedošlo za úřednické vlády, která navíc (jak se později ukázalo) nebude disponovat ani politickým mandátem. Je však třeba poukázat i na to, že možnost verdiktu o dostavbě Temelína ještě za Rusnokovy vlády zpochybňovaly i někteří lidé z okolí prezidenta Zemana (např. prezidentův poradce Jaromír Schling). Ačkoli v průběhu roku 2013 výběrové řízení ještě pokračovalo, objevovaly se již i signály o tom, že vyloučena není ani varianta, k níž nakonec na počátku roku 2014 došlo, tedy zrušení tendru (existující pochybnosti o hospodárnosti celého projektu apod).⁴⁴ Ruská strana přitom v rámci tendru nadále argumentovala tím, že vítězství rusko-českého konsorcia bude znamenat především přínos pro české firmy, o čemž měla svědčit i jednání mezi společností Rosatom a českými firmami o dlouhodobější spolupráci ohledně dodávek pro výstavbu reaktorů. Čeští dodavatelé se ostatně podíleli v roce 2013 i na stavbách jaderných elektráren v Rusku a Rosatom signalizoval zájem o další spolupráci, které měl napomoci i získání zakázky na dostavbu Temelína. Ruská strana si tak byla vědoma své poměrně komfortní pozice v příslušném tendru, přičemž postavení ruského Atomstrojexportu v rámci střední Evropy ještě upevnil získání zakázky na dostavbu maďarské JE Paks.

RUSKO V ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITICE: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Klíčovým aktérem v zahraniční politice je vláda, již zmíněné vnitropolitické události tedy pochopitelně zanechaly svůj vliv, ačkoli v případě zahraniční politiky vůči Rusku nepřinesly radikální změny, pokud se týká celkové pozice vůči tomuto aktérovi. Změny bylo možné pozorovat spíše v mezirezortní rovině. Ještě před pádem Nečasovy vlády byla patrná snaha zejména na straně MPO a také ze strany premiéra aktivně napomáhat a posilovat především ekonomickou rovinu vztahů se zeměmi patřícími z hlediska ČR mezi prioritní státy v oblasti obchodní politiky, nejen vůči Rusku.

Ministerstvo zahraničních věcí ještě v době působení předcházejícího ministra Schwarzenberga pokračovalo v publikaci prohlášení vyjadřujících znepokojení nad některými konkrétními kauzami týkajícími se vnitropolitického vývoje v Rusku (viz případ Sergeje Magnitského, u kterého ruské úřady nejen upustily od vyšetřování jeho smrti ve vězení, ale dokonce byl vůči právníkovi *post mortem* zahájen soudní proces za daňové podvody⁴⁵). Bylo by ale chybou redukovat aktivitu MZV v oblasti zahraniční politiky vůči Rusku pouze na lidskoprávní dimenzi, a to i během úřadování ministra Schwarzenberga, kdy se na ministerstvu např. uskutečnilo diskusní fórum nazvané „Aktuální situace na ruském trhu – nové výzvy a možnosti“. Rusko zde bylo přímo označeno za klíčového obchodního partnera ČR a hlavní exportní destinaci ČR mimo EU, MZV navíc pořádalo tuto akci spolu s MPO.⁴⁶ V červenci 2013 se potom na MZV, opět i za účasti zástupců MPO a podnikatelského sektoru, uskutečnil seminář o ruském členství ve WTO a přístupových jednáních, které RF v té době vedla s OECD.⁴⁷ V březnu 2013 se potom uskutečnily pravidelné konzultace náměstka Jiřího Schneidera v Moskvě, kde se setkal se svým protějškem Vladimírem Titovem. Předmětem konzultace byl opět důraz na ekonomickou dimenzi vztahů (konstatování úspěšně se rozvíjející hospodářské spolupráce, české zakázky v Rusku, investiční příležitosti apod.), ale také na oblast vzdělávání a kultury a přirozeně i aktuální mezinárodní otázky.⁴⁸

S příchodem Rusnokovy vlády bylo možné v případě MZV vnímat změnu aktivní kritiky v souvislosti s vývojem politického režimu v Rusku. Tuto skutečnost ale bylo možné spojovat i s osobností nového ministra Kohouta, který je dlouholetým kariérním diplomatem, a pokoušel se proto vyvarovat radikálních slov i kroků ze strany ministerstva, zejména vzhledem k úřednickému charakteru vlády. Určitou institucionální polarizaci ale oslabilo po pádu Nečasovy vlády také memorandum o spolupráci podepsané mezi MZV a MPO, které mělo řešit právě již zmíněné kompetenční spory týkající se tzv. ekonomické diplomacie, jež se nedařilo dovést do konce za Nečasovy vlády. Krátké memorandum představuje do určité míry symbolický krok jakéhosi usmíření prostřednictvím adaptace modelu, který je standardem v řadě dalších evropských zemí. Zástupci státních agentur, jakými jsou CzechTrade či CzechInvest, by na základě tohoto memoranda neměli (ve smyslu Vídeňské konvence) působit přímo při ambasadách, ale měli by být plně zapojeni při tvorbě makroekonomických, ale i zahraničněpolitických strategií apod. V případě Úřadu vlády ČR a MZV se ná-

zorové a ideové rozdíly postupně obrousily především v souvislosti s ukončením dalšího zdroje institucionální, ale i neinstitucionální (obsahové) polarizace, která se týkala profilace ČR v evropských otázkách a odpovědnosti za tuto agendu. Po oslabení těchto rozdílů se otevřela cesta ke spolupráci i v dalších oblastech.⁴⁹

Ministerstvo průmyslu a obchodu tradičně představuje dalšího důležitého vládního aktéra v této agendě, a to nejen pokud jde o vztahy na centrální vládní úrovni. Kontakty probíhají i na regionální úrovni. V dubnu 2013 tak navštívil ČR prezident Tatarstánu a setkal se právě s tehdejšími ministrem průmyslu a obchodu Martinem Kubou. Šlo o reciproční návštěvu, ministr Kuba spolu s delegací českých podnikatelů navštívil Tatarstán v roce 2012. V Tatarstánu jakožto jednom z nejbohatších průmyslových regionů RF jde především o ekonomickou spolupráci, o kterou tento region jeví dlouhodobý zájem, české firmy zde podnikají např. v oblasti výroby pneumatik, v zemědělství, energetice, farmaceutickém průmyslu či strojírenství, přičemž právě o společných projektech v této oblasti se během návštěvy jednalo především (ČR již v minulosti do tohoto regionu dodala např. tramvaje a další dopravní prostředky).⁵⁰

V minulých letech se stal poměrně aktivním aktérem v oblasti bilaterálních česko-ruských vztahů také prezident. Ještě před určitými změnami, které následovaly v první polovině roku 2014 po anexi Krymu a dalších událostech na Ukrajině, vyjádření nového prezidenta Zemana vůči Rusku nevybočovala z kontinuální rétoriky zdůrazňující důležitost této země jakožto především ekonomického partnera pro ČR, s nímž je třeba udržovat korektní vztahy a pokud možno jej neprovokovat příliš kritickými vyjádřeními. Ekonomický význam ruského partnera pro ČR zdůraznil prezident v průběhu roku 2013 několikrát. Vyjádřil se tak např. na tradiční květnové recepci pořádané ruským velvyslanectvím v Praze u příležitosti výročí konce druhé světové války, kde v projevu předneseném v ruském jazyce podpořil vyšší míru ruských investic v ČR a také budoucí nárůst českých investic v Rusku.⁵¹ Tento diskurz byl ostatně od nového prezidenta očekávatelný i na základě jeho profilace v průběhu kampaně předcházející prezidentské volbě (viz výše).

Mezi aktéry aktivními v agendě týkající se zahraniční politiky ČR vůči RF nelze zapomenout ani na Parlament ČR. V Senátu proběhlo na jaře 2013 vedle březnového setkání s předsedkyní Rady federace Matvijenkovou také další přijetí zástupců této horní komory ruského parlamentu, a to v květnu 2013. Šlo o návštěvu delegace Výboru Rady federace pro ústavní legislativu, soudní a právní otázky a rozvoj občanské společnosti. Senát PČR byl aktivní také ve vztazích na regionální úrovni. V říjnu 2013 jej navštívila ministryně školství Permského kraje Raisa A. Kassinová. V červnu 2013 se naopak 1. místopředsedkyně Senátu Alena Gajdůšková zúčastnila v Rusku mezinárodní konference na téma „Žena – tvůrčí osobnost třetího tisíciletí“ a ve stejném měsíci navštívila Rusko také delegace Výboru pro bezpečnost Poslanecké sněmovny PČR. Na půdě Senátu se také v srpnu 2013 uskutečnila vernisáž výstavy „Československé legie v Rusku 1914–1920“, kterou Kancelář Senátu pořádala ve spolupráci s Československou obcí legionářskou,⁵² a v květnu 2013 Senát spolu s Evropským hnutím uspořádal konferenci s názvem „Perspektivy spolupráce EU s Ruskou federací“.⁵³

ČESKÁ ZAHRA NIČNÍ POLITIKA VŮČI RUSKU VE VEŘEJNÉM A MEDIÁLNÍM PROSTORU

V mediálním prostoru byla témata týkající se Ruska a česko-ruských vztahů v průběhu roku 2013 nejčastěji zmiňována v politickém kontextu, významným a frekventovaným tématem byla také ekonomika (téma pokrývané především časopisy). Podobně jako v předchozích letech tomu bylo méně často v kontextu bezpečnostním, přičemž opět jako v roce 2012 platí to, že významný podíl na mediálních výstupech spjatých s bezpečnostní problematikou ve vztahu k česko-ruským vztahům mají výstupy týkající se bezpečnosti energetické, což souviselo také s důležitým tématem do stavby JE Temelín.

V politické či ekonomické dimenzi frekvence informování českých médií o tématech týkající se ČR i Ruska, popř. Ruska v souvislosti s ČR, rostla v souvislosti s volbami, a to nejprve s volbami prezidentskými na počátku roku v lednu, kdy se toto téma objevovalo zejména v souvislosti se Zemanem jako prezidentským kandidátem. Dalším frekventovaným obdobím byl březen, kdy média a publicisté komentovali vliv, jaký zvolení M. Zemana může mít na zahraniční politiku ČR, včetně vztahů s Ruskem. Zvýšený zájem o téma česko-ruských politických a ekonomických vztahů média projevovала také v květnu a červnu, a to v souvislosti s návštěvou premiéra Nečase v Rusku a s částečným návratem tématu „obchod vs. lidská práva“.

Další vrchol představoval říjen, kdy jednak obecně narůstal zájem médií o témata politiky, ekonomiky a také zahraniční politiky ČR v souvislosti s vrcholící koncentrovanou kampaní před předčasnými volbami. Dále také média v souvislosti s již zmiňovaným tématem (budoucí) profilace ČR v zahraniční politice (v souvislosti s očekávanou změnou politické orientace vlády po volbách) komentovala některé konkrétní výroky. Šlo především o výrok tehdejšího stínového ministra financí z ČSSD Jana Mládky na konferenci Zlaté koruny, v němž podpořil ekonomickou expanzi ČR mimo EU a varoval mj. před přehnanou kritikou režimu v Rusku, jež podle něho postrádá sebereflexi a připravuje ČR o desetitisíce pracovních míst.⁵⁴ Během podzimu a na závěr roku rostla pochopitelně také frekvence informování o událostech ve východní Evropě. Tyto informace se ale týkaly Ruské federace především v souvislosti s děním na Ukrajině, vztahy RF a EU, popř. v souvislostech projektu „Euroasijské unie“, a dále také v souvislosti s blížící se olympiádou v Soči a tamní bezpečnostní situací (též v kontextu prosincových teroristických útoků), nikoli bezprostředně v souvislosti s ČR.

Jako obvykle se tématu Ruska a česko-ruských vztahů nejvíce věnoval celostátní tisk a také časopisy zaměřené na politiku a ekonomiku, a to především v již zmíněných ekonomických souvislostech. Méně často se otázkami spjatými s Ruskem a česko-ruskými vztahy zabývala televize, která se věnovala zejména politické dimenzi (hojně komentována byla především sporná otázka jmenování nových velvyslanců)⁵⁵ a nejméně rozhlas. Rusko a česko-ruské vztahy byly v průběhu roku 2013 v českých médiích často zmiňovány v souvislosti s Evropskou unií, a to především s ohledem na směřování české zahraniční a obchodní politiky po zvolení M. Zemana prezidentem a také v souvislosti s předčasnými volbami, méně pak v souvislosti s udá-

lostmi na Ukrajině, již vzhledem k vyčkávacímu postoji, který česká strana bezprostředně po událostech zaujala.⁵⁶ V podobných souvislostech byla medializována také otázka vztahů Rusko–NATO, Rusko–ČR a ČR–NATO.

ZÁVĚR

Z analýzy událostí, které se odehrávaly v agendě české zahraniční politiky vůči Rusku, vyplývá, že v roce 2013 pokračovala tato agenda ve více méně kontinuálním trendu, který potvrzoval, že v česko-ruských vztazích se z dlouhodobého hlediska nevyskytovaly závažnější problémy a vzrůstající důraz byl kladen na ekonomickou sféru těchto vztahů. Zájem o české produkty, technologie a služby na ruské straně, podmíněný ovšem i zájmem o ruské investice v ČR (především v souvislosti s dostavbou JE Temelín), vytvářel základ pro další vývoj vzájemných vztahů i prostor pro určitou konzistentní zahraničněpolitickou strategii vůči Rusku. Rok 2013 byl ale také rokem změn, z nichž řada těch významnějších ještě neměla čas se v právě v tomto roce projevit. Na post prezidenta nastoupila další výrazná postava polistopadového vývoje v ČR, jejíž postoj k zahraniční politice ČR charakterizoval jeden z publicistů jako postoj „*putinovského atlantisty*“.⁵⁷ Nový prezident ve svých zahraničněpolitických postojích kombinoval vstřícný postoj k EU i USA s pragmatickým postojem k Rusku a zdůrazněním jeho významu jako ekonomického partnera ČR. Tento postoj naznačoval (alespoň v této oblasti) kontinuitu s předcházejícím obdobím V. Klause, události ve východní Evropě, k nimž došlo na konci roku 2013 a především v roce 2014, ale částečně postavily tyto dvě tendence proti sobě.

Rok 2013 přinesl také pád Nečasovy vlády za ne zcela obvyklých okolností, nástup vlády úřednické a předčasné volby, jež překreslily mapu politického rozložení sil v ČR. Změna vlády přinesla oslabení některých polarizujících tendencí a témat. V první polovině roku 2013 je ještě možné pozorovat dvě tendence proaktivního jednání české zahraniční politiky (též ve vztahu k RF), na jedné straně v oblasti „tradiční“ lidskoprávní tematiky a na druhé straně „probuzeného zájmu“ o tzv. ekonomickou diplomacii. Symbolem první tendence jsou kritické až ofenzivní prvky diskurzu i některých konkrétních kroků bývalého ministra Schwarzenberga a současně jednoho z „horkých“ kandidátů na post českého prezidenta. Druhou tendenci představuje ještě v dobách Nečasovy vlády vzrůstající volání po méně konfrontační politice vůči Rusku a snahy o proaktivní postup ve smyslu spolupráce, zejména v ekonomické oblasti. Po nástupu Rusnokovy vlády a za krátkodobého působení ministra zahraničních věcí Kohouta se MZV snaží vést spíše neutrální politiku, charakterizovanou ovšem nikoli ignorancí či nezájmem, ale podmíněnou především absencí politického mandátu vlády, jejím dočasným, překlenovacím charakterem. V druhé polovině roku 2013 potom zahraniční politiku ČR vůči východní Evropě (včetně Ruska) formuje na jedné straně běh událostí, na druhé straně i sledování oficiální linie unijní společné zahraniční politiky, kterou ČR v podstatě přejímá (i když hlasy upozorňující na úskalí dalšího vývoje se objevují) a která určuje její reaktivní charakter v před- i postvilniuském období.

Po předčasných volbách a po nástupu nové vlády v roce 2014 přicházejí na klíčové posty nové osoby. V diskurzu, který se týká české politiky vůči Rusku, se začínají odrážet také na jedné straně dlouhodobé pozice a názory konkrétních osobností odpovědných za tvorbu vnější politiky ČR, bez ohledu na jejich politickou příslušnost (viz např. určité názorové rozdělení v ČSSD, která převzala odpovědnost jak za rezort MZV v osobě ministra Zaorálka, tak za rezort MPO v osobě Jana Mládky), a na druhé straně snaha udržet pokud možno jednotnou tvář české zahraniční politiky. Téma zahraniční politiky ČR vůči Rusku navíc získávalo nový kontext. To je však již poněkud jiný příběh, jakkoli se mu nelze vyhnout vzhledem k tomu, že zmíněné události neoddelitelně patří k sobě.

Jak bylo výše zdůrazněno, významným faktorem jsou i externí vlivy, na které ČR musí v rámci své politiky vůči východní Evropě reagovat. Reaktivní charakter české politiky vůči Ruské federaci se ostatně projevuje (snad ještě výrazněji) v prvních měsících roku 2014. V současné době není zcela jasné, jakým směrem bude dále Rusko směřovat, ať již v politicko-bezpečnostní, tak i v ekonomické rovině. Nejistý politický vývoj v oblasti zvyšuje rizika investic a odchod kapitálu se již začíná projevovat poklesem, což bude v průběhu roku 2014 znát i na vývoji obchodních vztahů mezi ČR a Ruskem. Na rok 2014 bylo plánováno několik návštěv, včetně cesty ruského ministra zahraničních věcí Lavrova do ČR, ale také některých českých představitelů (např. předsedy českého Senátu) v Rusku. Vzhledem k rusko-ukrajinskému konfliktu však byly tyto návštěvy odloženy a budoucnost diplomatických vztahů bude záviset na celkové konstelaci situace ve východní Evropě. O tendencích české zahraniční politiky v této oblasti lze nicméně konstatovat, že se snaží sledovat společný postup EU jak ve vztazích s Ruskem, tak obecně v rámci východní Evropy, ale zároveň nepoškodit příliš své vlastní vztahy s Ruskem. To se následně odráží i ve vývoji rétoriky vládních představitelů (spolu s přirozenou reflexí určitých rozdílných nuancí v jejich postoji k celé situaci), a to opět v kontextu událostí roku 2014 ještě silněji nežli v roce předcházejícím.

Poznámky

- ¹ Viz např. Soukup, Ondřej (2013): *Kyjev se brání tlaku Ruska kvůli dohodě s EU*. Hospodářské noviny, 26. 9. 2013; Šimečka, Martin M. (2013): *Ruská lekce*. Respekt, 30. 9. 2013; Šimečka, Martin M. (2013): *Bitva o Kyjev*. Respekt, 25. 11. 2013.
- ² Viz např. Wierzbowska-Miazga, Agata (2013): *Russia goes on the offensive ahead of the Eastern Partnership summit in Vilnius*. OSW Commentary, 1. 10. 2013. On-line: www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2013-10-01/russia-goes-offensive-ahead-eastern-partnership-summit-vilnius.
- ³ Rozhovor s pracovníkem Odboru států severní a východní Evropy MZV ČR, 15. 5. 2014.
- ⁴ Procházková, Petra (2013): *Ukrajinský východ žádá pomoc od Ruska*. Lidové noviny, 4. 12. 2013.
- ⁵ **Концепция внешней политики Российской Федерации**. Утверждена Президентом Российской Федерации В. В. Путиным 12 февраля 2013 г. On-line: www.mid.ru/bdomp/ns-osndoc.nsf/e2f289bea62097f9c325787a0034c255/c32577ca0017434944257b160051bf7f?OpenDocument.

- ⁶ Viz např. Wiśniewska, Iwona (2013): *Eurasian Integration. Russia's attempt at the economic unification of the post-soviet area*. OSW Studies, Number 44, Warsaw, July 2013. On-line: www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_44_eurasian-integration_net.pdf.
- ⁷ *Českému exportu podle Necase škodí falešné adorování Pussy Riot i módní dalajlamismus*. iHned.cz, 10. 9. 2012. On-line: byznys.ihned.cz/c1-57422060-ceskemu-exportu-podle-necase-skodi-falesne-adorovani-pussy-riot-i-modni-dalajlamismus.
- ⁸ Rozhovor s pracovníkem Odboru států severní a východní Evropy MZV ČR, 15. 5. 2014.
- ⁹ *Ministr Kohout se setkal s Natálií Gorbanevskou*. MZV ČR, 24. 10. 2013. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/archiv_zprav/rok_2013/x2013_10_24_ministr_kohout_se_setkal_s_natalii_gorbanevskou.html.
- ¹⁰ Rozhovor s pracovníkem Odboru států severní a východní Evropy MZV ČR, 15. 5. 2014.
- ¹¹ Eliášová, Kateřina–Měřička, Aleš (2013): *Putine, mazej na místo! Voliči rozhodnou i o postoji k Rusku*. Hospodářské noviny, 8. 1. 2013.
- ¹² Pravec, Josef–Břešťan, Robert–Němec, Jan–Tramba, David (2013): *Republika podle Miloše Zemana*. Ekonom, 11. 7. 2013.
- ¹³ Janouch, Roman (2013): *Ve světě se Zemana nebojí*. Haló noviny, 29. 1. 2013.
- ¹⁴ Klíma, Michal (2013): *Přímá volba prezidenta oslabila naši demokracii?*. Hospodářské noviny, 7. 2. 2013.
- ¹⁵ *Volební program ČSSD pro volby 2013*. On-line: www.cssd.cz/data/files/volebni_program.pdf.
- ¹⁶ *KSČM: Volební program 2013–2017: Program pro budoucnost. S lidmi pro lidi*. On-line: www.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program.
- ¹⁷ *SPoZ: Program 300: Potřeba změny*. On-line: www.spoz2013.cz/upload/program300-spo.pdf.
- ¹⁸ *TOP 09: Volby 2013 do Poslanecké sněmovny: Víme, kam jdeme*. On-line: www.top09.cz/files/soubory/volebni-program-2013-do-poslanecke-snemovny_894.pdf.
- ¹⁹ Jelínek, Lukáš (2013): *Bulky na naše nosy*. Právo, 7. 9. 2013.
- ²⁰ *ODS: Volební program Volím pravici*. On-line: www.ods.cz/docs/programy/volebni-program-2013.pdf.
- ²¹ Eliášová, Kateřina–Měřička, Aleš (2013), op. cit.
- ²² MZV ČR: *Prohlášení MZV ČR k 20. výročí navázání diplomatických styků mezi Českou republikou a Ruskou federací*, 1. 1. 2013. On-line: www.mzv.cz/jnp/en/issues_and_press/archive/statements/x2012/x2012_12_28_statement_of_mfa_of_the.html.
- ²³ Rozhovor s pracovníkem Odboru států severní a východní Evropy MZV ČR, 15. 5. 2014.
- ²⁴ *Šéfka ruské horní komory v Praze: Temelín nám otevře nové horizonty*. Právo, 19. 3. 2013.
- ²⁵ Informace pracovníka MZV ČR, 25. 6. 2014.
- ²⁶ Rozhovor s pracovníkem Odboru států severní a východní Evropy MZV ČR, 15. 5. 2014.
- ²⁷ Anýž, Daniel (2013): *Remek se do Moskvy vrátí jako domů*. Hospodářské noviny, 20. 2. 2013.
- ²⁸ *Otázky Václava Moravce: Spor o jmenování velvyslanců*. ČT, 26. 5. 2013.
- ²⁹ Viz např. Surmanová, Kateřina–Ehl, Martin (2013): *Zeman dostal diplomacii pod tlak, pomáhá mu zkušební diplomat*. Právo, 4. 4. 2013.
- ³⁰ Pravec, Josef–Břešťan, Robert–Němec, Jan–Tramba, David (2013), op. cit.
- ³¹ *Události, komentáře: Vladimír Remek je novým velvyslancem v Rusku*. ČT24, 13. 11. 2013.
- ³² MZV ČR: *Prohlášení MZV k události na Rudém náměstí*, 26. 8. 2013. On-line: www.mzv.cz/jnp/en/issues_and_press/archive/statements/x2013/x2013_08_26_statement_of_the_ministry_of.html.
- ³³ Tamtéž.
- ³⁴ MZV ČR: *Prohlášení MZV k teroristickým útokům ve Volgogradu*, 30. 12. 2013. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/prohlaseni_a_stanoviska/x2013_12_30_prohlaseni_mzv_cr_k_teroristickym.html.
- ³⁵ MPO ČR: *Hlavní vývojové tendence české ekonomiky v roce 2013 a výhled na rok 2014*, duben 2014. On-line: www.mpo.cz/dokument148881.html.

- ³⁶ *Interaktivní exportní profil prioritních zemí: Ruská federace: Vztah k České republice*, Businessinfo.cz. On-line: www.businessinfo.cz/cs/clanky/interaktivni-exportni-profil-prioritnich-zemi-ruska-federace-19841.html#!&chapter=2.
- ³⁷ Korbel, Petr: *Firmy plánují novou expanzi do Ruska*. Ekonom, 7. 2. 2013.
- ³⁸ *Banka půjčila sklářům v Rusku, teď hasí problém*. Mladá fronta DNES, 2. 4. 2013.
- ³⁹ Žižka, Jan (2013): *Stát prodává pohledávky v Rusku*. Lidové noviny, 16. 12. 2013.
- ⁴⁰ *Ekonomika: Rusko-česká spolupráce*. ČT24, 17. 4. 2013.
- ⁴¹ Viz např. Emerson, Michael–Kostanyan, Hrant (2013): *Putin's grand design to destroy the EU's Eastern Partnership and replace it with a disastrous neighbourhood policy of his own*. EU Foreign Policy, CEPS Commentaries, 17 September 2013.
- ⁴² *Gazela je jedním z posledních plynovodů, které platí firma. Je to příliš riskantní*. Rozhovor s Petrem Lukáčem. iHNED.cz, 14. 1. 2013. On-line: www.net4gas.cz/cs/media/tiskove-zpravy/TKL-rozhovor_pro_HN-CZE-14_1_2013.pdf.
- ⁴³ *Plynovodů v Česku přibývá*. E15, 22. 3. 2013.
- ⁴⁴ Například *Radioforum: Potřebujeme dostavět jadernou elektrárnu Temelín?* ČRo Plus, 16. 7. 2013.
- ⁴⁵ MZV ČR: *Prohlášení MZV k případu Sergeje Magnitského*, 22. 3. 2013. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/prohlaseni_a_stanoviska/x2013_03_22_prohlaseni_mzv_k_pripadu_sergeje.html.
- ⁴⁶ MZV ČR: *Náměstek Dub zahájil diskusní fórum „Aktuální situace na ruském trhu – nové výzvy a možnosti“*, 18. 4. 2013. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/archiv_zprav/rok_2013/x2013_04_18_namestek_dub_zahajil_diskusni_forum_aktualni_situace_na_ruskem_trhu.html.
- ⁴⁷ MZV ČR: *Náměstek Dub zahájil seminář ke členství Ruska ve WTO a OECD*, MZV ČR, 12. 7. 2013. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/archiv_zprav/rok_2013/x2013_07_12_namestek_dub_zahajil_seminar_ke_clenstvi_ruska_ve_wto_a_oecd.html.
- ⁴⁸ MZV ČR: *Konzultace náměstka Schneidera v Moskvě*, 18. 3. 2013. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/kalendar_akci/x2013_03_21_namestek_schneider_v_rusku.html.
- ⁴⁹ Rozhovor s pracovníkem Odboru států severní a východní Evropy MZV ČR, 15. 5. 2014.
- ⁵⁰ *Prezident Tatarstánu jedná v ČR o obchodu*. ČT 24, 15. 4. 2013.
- ⁵¹ *Zeman ruský zadoufal ve vyšší ruské investice v Česku*. Hospodářské noviny, 10. 5. 2013.
- ⁵² Vernisáž výstavy Československé legie v Rusku 1914–1920, Senát PČR, 29. 8. 2013. On-line: www.senat.cz/cinnost/galerie.php?aid=13921.
- ⁵³ Přepis Konference „Perspektivy spolupráce EU s Ruskou federací“ z 26. 5. 2011, Senát PČR. On-line: www.senat.cz/cinnost/konference_seminare/perspektivy_spoluprace_eu_s_rf/index.php?ke_dni=1.2.2011&O=9.
- ⁵⁴ *Mládek: Přehnaná kritika poměrů v Rusku a Číně nám škodí*. tyden.cz, 15. 10. 2013. On-line: www.tyden.cz/rubriky/byznys/cesko/mladek-prehnana-kritika-pomeru-v-rusku-a-cine-nam-skodi_285831.html#.U56-3xBRa9Y.
- ⁵⁵ Například *Otázky Václava Moravce*. ČT 1, 26. 5. 2013.
- ⁵⁶ Švec, Michael: *Kyjev otočil: přiblížení s Unii nyní nechce*. Právo, 22. 11. 2013.
- ⁵⁷ Anýž, Daniel: *Putinovský atlantista Zeman*. iHNED.cz, 22. 3. 2013. On-line: dialog.ihned.cz/komentare/c1-59557440-daniel-anyz-putinovsky-atlantista-zeman.